

СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЕНЕРГОСЕРВІСНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

УДК 347.4

Постановка проблеми. Україна зі здобуттям незалежності, отримала економіку, яка базувалася на значному енергетичному споживанні у промисловості та побуті, низькому рівні енергоефективності виготовленої продукції, залежності від викопних джерел енергії. До недавнього часу структура споживання первинних енергоресурсів в Україні майже не зазнавала змін: природний газ – 39 %, вугілля – 30 %, нафта – 10 %. Близько 70 % сукупного споживання природного газу припадало на імпорт з Російської Федерації. За таких обставин перед державою постало завдання зменшити рівень споживання паливно-енергетичних ресурсів, диверсифікувати джерела їх надходження при збереженні економічного зростання.

Стан дослідження. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували особливості договірної регулювання енергосервісної діяльності, окрему увагу заслуговують роботи Походжука Р.В., Мозальнової М.В., Васильченко А.І., Федорченко Н.В., Лідовця Р.А., та інших. Однак, не зважаючи на вже проведені дослідження, існує ряд аспектів, що залишилися поза увагою науковців, серед яких законодавче регулювання енергосервісної діяльності та його особливості в Україні.

Мета даної статті полягає у дослідженні етапів становлення енергосервісної діяльності та її договірної забезпечення в Україні, особливостей енергосервісного договору та його істотних умов.

Виклад основного матеріалу. Вирішити питання ощадливого та ефективного використання енергетичних ресурсів був покликаний Закон України «Про енергозбереження» від 01 липня 1994 року № 74/94-ВР. Не зважаючи на наявні у Законі положення про пріоритетне кредитування заходів щодо забезпечення раціонального використання та економії паливно-енергетичних

ресурсів, надання податкових пільг виробникам енергозберігаючого обладнання та споживачам альтернативних джерел енергії, створення державного фонду з енергозбереження, вони носили лише декларативний характер не маючи дієвих механізмів реалізації [3]. На нашу думку, однією з головних проблем Закону було те, що він передбачав реалізацію енергоефективних проектів переважно централізовано, без створення стимулів на місцях, із залученням додаткових коштів, а не оптимізацією наявних.

Не маючи досвіду реалізації енергоефективних проектів та коштів на їх оплату, Україна стала на шлях співпраці з міжнародними фінансовими установами, які надавали фінансування та досвід реалізації таких проектів.

Відповідно до Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» № 379/92 від 14.07.1992 року, Україна приєдналася до Угоди про створення Європейського банку реконструкції та розвитку, підписаної 29 травня 1990 року у м. Париж та стала його постійним учасником [4]. Оскільки діяльність Банку направлена на економічний прогрес і реконструкцію, розвиток приватної та підприємницької ініціативи в країнах Центральної та Східної Європи, Україна, як держава з відносно новим для себе типом ринкової економіки і потребою в залученні доступних іноземних кредитів, стала активним учасником різноманітних програм, в тому числі і щодо кредитування енергозберігаючих проектів.

Першим кроком у впровадженні енергосервісу в Україні стало підписання з Європейським банком реконструкції та розвитку Кредитної угоди «Фінансування української ЕСКО» від 09 травня 1998 року та ратифікованої Законом України № 648-XIV від 13 травня 1999 року. Відповідно до положень даної Угоди, Україна, як позичальник, за кошти ЄБРР зобов'язувалась створити у формі акціонерного товариства «Українську енергозберігаючу сервісну компанію» («УкрЕСКО») з метою втілення проектів з енергозбереження в приватних та державних компаніях України [1]. Сума кредиту, відповідно до Розділу 2.01 Угоди, становила 30 млн. доларів США, які ЄБРР надавав Україні трьома однаковими траншами. Далі вказані кошти за субкредитною угодою перехо-

дили від держави до «УкрЕСКО» для реалізації енергосервісних проектів для малих та середніх приватних, та державних підприємств, державних установ.

Роботи, товари та послуги надавалися «УкрЕСКО» замовникам на підставі договору товарного кредиту строком до 4 років, що на той час відповідало вимогам законодавства та більшою мірою дозволяло вирішити проблему відсутності механізму винагороди за рахунок досягнутої економії.

Оскільки дана ініціатива була першою спробою реалізувати енергозберігаючі проекти на території України, без наявності в останньої досвіду, нормативної бази, власних коштів та коштів приватного сектору, роз'яснення та популяризації енергосервісу, таку спробу все ж можна назвати успішною, оскільки: 1) зобов'язання України перед кредитором були виконані повністю; 2) кредитні кошти були освоєні виключно для цілей енергомодернізації; 3) було створену першу енергосервісну компанію – «УкрЕСКО», яка здійснювала повний перелік заходів з енергоефективності; 4) замовники енергосервісу змогли отримати фінансовий ефект від енергомодернізації, що підтвердженням необхідності вкладати кошти; 5) маючи практичний досвід у реалізації енергосервісу, Україна отримала можливість розробити нові та доповнити діючі нормативно-правові акти з метою широкомасштабного запуску енергоефективних програм по всій країні.

Другим етапом співпраці України з ЄБРР та розвитку енергосервісу в Україні стало підписання Кредитної угоди від 21 жовтня 2005 року, та ратифікованої Законом України № 3536-IV від 15.03.2006 року. ЄБРР надав Україні кредит у розмірі 20 млн. доларів США двома траншами для реалізації проектів з енергозбереження, що знову мали виконуватися виключно «УкрЕСКО», суб'єктом проекту, протягом 2005-2007 років [2]. Строк погашення кредиту Україною складав 5 років. Даний проект був меншим за масштабами від попереднього, однак його дія дозволила підтримати поширення енергоефективності в приватному та публічному секторах.

За даними «УкрЕСКО», впровадження власних енергозберігаючих проектів дало змогу замовникам знизити витрати на енер-

гоносії на 25-50 відсотків, при вартості проєктів, яка коливалася від 200 тис. доларів США до 5 млн. доларів США [10].

Отримавши позитивний досвід співпраці України з ЄБРР, останнім було створено у 2007 році на постійній основі Українську програму підвищення енергоефективності (УКЕЕР) для надання цільового фінансування проєктів з енергозбереження та відновлюваної енергетики українським приватним підприємствам. Кредити надавались через партнерські фінансові установи, - шість комерційних банків. Станом на 31 серпня 2016 року через УКЕЕР впроваджено 133 проєкти з енергоефективності та відновлюваної енергетики на 160 млн. доларів США [8].

Якісно новий етап впровадження енергозберігаючих проєктів розпочався з прийняттям Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» від 9 квітня 2015 року № 327-VIII та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження примірного енергосервісного договору» від 21 жовтня 2015 року № 845. Вказані акти запровадили реальну можливість реалізувати енергозберігаючі проєкти через укладання енергосервісних договорів, відповідно до існуючої світової практики. Відповідно до даного Закону, енергосервіс визначається як комплекс технічних та організаційних енергозберігаючих (енергоефективних) та інших заходів, спрямованих на скорочення замовником енергосервісу споживання та/або витрат на оплату паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг порівняно із споживанням (витратами) за відсутності таких заходів. Також дається визначення енергосервісного договору як договору, предметом якого є здійснення енергосервісу виконавцем енергосервісу, оплата якого здійснюється за рахунок досягнутого в результаті здійснення енергосервісу скорочення споживання та/або витрат на оплату паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг порівняно із споживанням (витратами) за відсутності таких заходів [5]. Аналізуючи визначення енергосервісного договору, варто звернути увагу на те, що ні у вказаному Законі, ні в законодавстві загалом не міститься поняття «виконавця енерго-

сервісу» чи «енергосервісної компанії», що має важливе значення, зокрема при проведенні процедури публічних закупівель, де перед учасником може ставитися вимога підтвердження ведення енергосервісної діяльності та наявного досвіду по впровадженню аналогічних проєктів.

Частина 2 статті 5 Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації», встановлює перелік істотних умов енергосервісного договору, серед яких: 1) предмет енергосервісного договору, у тому числі перелік заходів, строки та умови впровадження енергосервісу; 2) ціна енергосервісного договору; 3) базовий рівень споживання паливно-енергетичних ресурсів та житлово-комунальних послуг у натуральних показниках та у грошовій формі за цінами (тарифами) на дату оголошення про проведення процедури закупівлі; 4) рівень скорочення споживання та/або витрат на оплату відповідних паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг, якого має бути досягнуто в результаті здійснення енергосервісу, за кожний рік дії енергосервісного договору; 5) строк дії енергосервісного договору; 6) порядок оплати енергосервісу за рахунок скорочення споживання та/або витрат на оплату паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг порівняно із споживанням (витратами) за відсутності таких заходів; 7) обов'язок сторін договору забезпечувати під час виконання енергосервісного договору узгоджені сторонами та/або визначені законодавством режими та умови використання паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг (включаючи повітряно-тепловий режим, штучне освітлення, інші характеристики, що відповідають вимогам у сфері організації праці, утримання будинків, будівель, споруд); 8) відповідальність за невиконання, неналежне виконання зобов'язань за енергосервісним договором; 9) умови та порядок розірвання енергосервісного договору і наслідки такого розірвання, включаючи відшкодування збитків, компенсації та/або інші виплати сторонами енергосервісного договору; 10) порядок переходу до замовника права власності на майно, що було

утворено (встановлено) йому за енергосервісним договором; 11) порядок коригування визначення та розрахунку результату здійснення енергосервісу у разі виникнення протягом дії енергосервісного договору змін у конструкції або площі, порядку або режиму роботи об'єкта, щодо якого здійснюється енергосервіс, тощо; 12) порядок та методи вимірювання (розрахунку) і перевірки фактичного рівня скорочення споживання та/або витрат замовника на оплату паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг внаслідок здійснення енергосервісу порівняно із споживанням та/або витратами, які були б здійснені за відсутності енергосервісу [5].

Стаття 638 ЦК України передбачає, що істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [11]. На нашу думку, перелік істотних умов енергосервісного договору, наданий законодавцем, складає зміст енергосервісного договору загалом, серед якого є істотні умови, необхідні для укладання такого договору виходячи з його специфіки, навіть коли інші умови не були сторонами погоджені.

Розглядаючи питання договірної забезпечення діяльності по впровадженню енергоефективності, варто зазначити, що договір товарного кредиту, який укладався між виконавцем та замовником за кошти надані Україні ЄБРР, за своїм змістом та механізмом дії суттєво відрізняється від енергосервісного договору. Станом на сьогодні підпункт 14.1.245 Податкового кодексу України визначає товарний кредит як товари (роботи, послуги), що передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичних чи фізичних осіб на умовах договору, що передбачає відстрочення остаточних розрахунків на визначений строк та під процент. Товарний кредит передбачає передачу права власності на товари (роботи, послуги) покупцеві (замовникові) у момент підписання договору або в момент фізичного отримання товарів (робіт, послуг) таким покупцем (замовником), незалежно від часу погашення заборгованості [7]. По-суті, товарний кредит не визначений ні Цивільним кодексом України, ні Господарським кодексом України.

Серед науковців-цивілістів існує думка, що товарний кредит є різновидом договору купівлі-продажу, що передбачений у ст. 694 ЦК України, а проценти є платою за відстрочення в оплаті та не є штрафною санкцією. Очевидно, що таке відстрочення носить універсальний характер для будь-яких видів господарської діяльності, а у випадку енергомодернізації давало можливість замовнику акумулювати кошти, які він отримував від економії на оплату паливно-енергетичних ресурсів. Але ціна договору не мала механізму прив'язки до фактично отриманої економії замовником, що носило для останнього фінансові ризики.

У свою чергу енергосервісний договір, що регламентований чинним законодавством, може бути застосований лише для правовідносин у сфері енергетичного сервісу та містить в собі положення, які чітко регулюють істотні умови договору, порядок переходу права власності на майно, рівень щорічних платежів виконавцю, вимір і підтвердження отриманих результатів тощо. Також, виходячи з аналізу діючого законодавства у сфері енергосервісу, варто зазначити, що право власності на товари, отримані замовником за енергосервісним договором, в повній мірі переходить до нього після повної оплати за такі товари.

Однак головною проблемою укладання енергосервісних договорів є пошук коштів для поточного фінансування виконавців. Як показує практика, енергосервісні компанії не готові вкладати власні кошти у дороговартісні проекти з довгостроковим чи середньостроковим терміном окупності. Більше того, енергосервісна компанія майже завжди залучає до виконання проекту субпідприємців, послуги яких повинні бути оплачені негайно. Замовник, в особі державної чи комунальної установи, переважно не має додаткових коштів, спеціальних фондів для оплати за енергомодернізацію. Виникає потреба залучення кредиторів – банків, фінансових установ, які б надали енергосервісній компанії відповідний кредит, під низькі відсотки із зручним строком погашення.

Станом на сьогодні, Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України створено «Національну базу постачальників послуг енергоаудиту, енергетичного менеджменту, ЕСКО компаній», яка нараховує 30 вітчизняних енергосервіс-

них компаній різної організаційно-правової форми, які здійснюють як окремі заходи з енергоефективності так і їх цілий комплекс [8]. Враховуючи те, що в Україні лише бюджетних установ, які підлягають енергомодернізації нараховується близько 98 тисяч, можна стверджувати, що існує реальна потреба у збільшенні кількості виконавців з метою створення більшої конкуренції на ринку, що повинна сприяти покращенню як технічної так і фінансової частини енергоефективного проекту.

Висновки. Роблячи підсумки енергоефективних проектів в Україні, можна стверджувати, що наша держава все ще перебуває на початковому етапі формування ринку енергосервісної діяльності. Спроби запустити механізм енергосервісних договорів з кінця 90-х років ХХ століття мали локальний успіх, опираючись не на вітчизняне законодавство, а на міжнародні проекти, та не створили достатньої зацікавленості серед установ різних форм власності у енергомодернізації. Сучасний етап розвитку енергосервісу в Україні носить динамічний характер, що обумовлено відносно новим законодавством, яке дозволяє бюджетним установам укладати енергосервісні договори, сплачуючи їх вартість за рахунок досягнутої економії в енергоспоживанні.

1. *Кредитна угода (Фінансування Української ЕСКО) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку від 9 травня 1998 року. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996_019*
2. *Кредитна угода (Фінансування Української ЕСКО (друга фаза) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку від 21 жовтня 2005 року. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/985_007*
3. *Про енергозбереження: Закон України від 01 липня 1994 року № 74/94-ВР. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>*
4. *Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку: Указ Президента України від 14.07.1992 року № 379/92. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379/92>*
5. *Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності*

- для проведення масштабної енергомодернізації: Закон України від 9 квітня 2015 року № 327-VIII. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/327-19>
6. Про затвердження примірною енергосервісного договору: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 845. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/845-2015-%D0%BF>
  7. Податковий кодекс України: Прийнятий 02.12.2010 року № 2755-VI. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
  8. Національна база постачальників послуг енергоаудиту, енергетичного менеджменту, ЕСКО компаній. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://sae.gov.ua/uk/content/energoserwis_1
  9. Українська програма підвищення енергоефективності. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukeep.org/uk/pro-ukeep.html>
  10. Сайт Приватного Акціонерного Товариства „Українська Енергозберігаюча Сервісна Компанія” [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukresco.com/aboutus.html>
  11. Цивільний кодекс України: Затверджений від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>

Кручок А.Б. Становлення та сучасний стан законодавства про енергосервісну діяльність в Україні

Стаття присвячена висвітленню етапів формування енергосервісної діяльності і її договірному забезпечення в Україні. Проаналізовано законодавче регулювання енергосервісного договору та його особливості. Автор акцентує увагу на співпраці України з міжнародними фінансовими установами щодо отримання коштів та позитивного досвіду виконання енергосервісних договорів.

Ключові слова: енергосервіс, енергосервісний договір, кредитна угода, енергоефективність, енергосервісна компанія.

Кручок А.Б. Становление и современное состояние законодательства об энергосервисной деятельности в Украине

Статья посвящена освещению этапов формирования энергосервисной деятельности и ее договорного обеспечения в Украине. Проанализировано законодательное регулирование энергосервисного договора и его особенности. Автор акцентирует внимание на сотрудничестве Украины с международными финансовыми учреждениями относительно получения средств и положительного опыта выполнения энергосервисных договоров.

Ключевые слова: энергосервис, энергосервисный договор, кредитное соглашение, энергоэффективность, энергосервисная компания.

Kruchok A.B. The formation and current state of legislation on energy efficiency activity in Ukraine

The present article deals with energy service practises and development of energy performance contracts in Ukraine. In 1998 and 2005 Ukraine signed two credit agreements with European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) for energy efficiency in public and private sectors. In 1998, EBRD helped to create UkrESCO, a joint stock energy service company to implement important energy savings projects. An initial loan of US\$20 million to UkrESCO was fully disbursed and the next tranche was approved in 2005. In 2015 Verkhovna Rada established new Act of Ukraine "On Introduction of New Investment Opportunities, Ensuring the Rights and Legal Interests of Business Entities to Conduct Large-Scale Modernization". This Act defines energy performance contract as an agreement, the subject of which is energy performance which includes a wide range of energy efficiency activities. It is evident, Ukraine has got a great chance to implement energy efficiency contracts at all levels in private and public sector.

Keywords: energy service, energy service performance contract, loan agreement, energy efficiency, energy service company.

Кузьмич О.Я.

ДОГОВІР ПРО ВИКОНАННЯ ТРЕТІЙ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

УДК 347.447.9

В законодавстві як і в доктринальних дослідженнях поряд із договорами на користь третьої особи виділяють й договори про виконання третім особам. Договір про виконання третій особі як загальна правова конструкція на відміну від договору на користь третьої особи (ст. 636 ЦК України) в ЦК України не передбачений, однак в нормах спеціального характеру можна побачити ознаки такого договору наприклад, такими ознаками володіє конструкція договору контрактації сільськогосподарської продукції з участю одержувача сільськогосподарської продукції (ч. 1 ст. 713 ЦК України). Конструкцією договору про виконання третій особі може опосередковуватися й покладення виконання обов'язку боржника на третю особу, де в якості останньої буде кредитор основного зобов'язання (ч. 1 ст. 528 ЦК України). Як свідчить аналіз існуючих наукових досліджень та чинного вітчизняного законодавства, питання юридичної природи договорів про виконання третім особам на сьогоднішній день є недостатньо вивченим у

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ